

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ
Београд

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду на својој XVI редовној седници, одржаној дана 22. фебруара 2018. године, именовало је комисију за оцену и одбрану докторске дисертације **"'РОМЕЈСКА ИСТОРИЈА' НИЋИФОРА ГРИГОРЕ: ИСТОРИЈСКА АНАЛИЗА ДЕЛА"** докторанда мр Бојане Павловић из Београда, у саставу:

1. Проф. др Радивој Радић, ментор
2. Проф. др Влада Станковић
3. Проф. др Татјана Суботин-Голубовић
4. др Драгољуб Марјановић, научни сарадник

Пошто се упознала са достављеном докторском дисертацијом мр Бојане Павловић, Комисија има част да Наставно-научном већу Филозофског факултета у Београду поднесе следећи

РЕФЕРАТ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Бојана Павловић је рођена 1985. године у Београду, где је стекла основно образовање и завршила Прву београдску гимназију. Студије историје уписала је 2004. године на Филозофском факултету, Универзитета у Београду. У току студија била је стипендиста Републике Србије (2005–2008) и стипендиста града Београда (2008–2009). Дипломски рад на тему *Западни узор у српској Александриди: модел витештва* одбранила је 2009. године. Дипломирала је са просечном оценом 9,61. Као студенту генерације Одељења за историју 2008/2009 године додељена јој је награда Филозофског

факултета, Универзитета у Београду. Исте године је уписала мастер студије на Одељењу за историју, Филозофског факултета, Универзитета у Београду, које је завршила септембра наредне године са просечном оценом 10,00 и одбраном мастер рада на тему *Писма Димитрија Кидона као извор за српску историју*. У току мастер студија била је стипендиста Фонда за младе таленте Министарства омладине и спорта Републике Србије а исте, 2010. године, била је и стипендиста атинског Универзитета за летњу школу грчког језика ΘΥΕΣΠΑ у Атини. Крајем година уписала је докторске студије на Катедри за историју Византије Одељења за историју, Филозофског факултета, Универзитета у Београду.

Од 2011. запослена је у Византолошком институту САНУ као истраживач приправник, а од 2013. као истраживач сарадник. Ангажована је на институтском пројекту *Традиција, иновација и идентитет у византијском свету*, као и на међународном пројекту Византолошког института САНУ и Балканолошког института и центра за тракологију Бугарске академије наука "The Balkans as a Global Crossroad: Encounter and Exchange" (од 2014).

Своје стручно усавршавање, Бојана Павловић је више пута обављавала у склопу краћих боравака у летњим школама, научним институтима и универзитетима у иностранству. Године 2011. била је стипендиста летње школе одржане у Серу на тему *Le monastère byzantin*, организовану од стране *L'école des hautes études en sciences sociales, Centre d'études byzantines, neo-helleniques et sud-est europeennes* из Париза и Универзитета у Солуну. Наредне године боравила је месец дана у Паризу где је спроводила истраживање на *Collège de France, Bibliothèque byzantine*. Исте, 2012. године, похађала је летњу школу у Солуну на тему *Outils à Byzance. Outils pour Byzance*, организовану од стране *L'école des hautes études en sciences sociales, Centre d'études byzantines, neo-helleniques et sud-est europeennes* из Париза и Универзитета у Солуну. Павловић је била стипендиста Токио фондације у два наврата. Првог пута (2014–2015), обавила је једномесечни истраживачки боравак у Бечу, на одељењу за византологију Института за средњовековне студије, Аустријске академије наука и у институту за византологију и неогрецистику, Универзитета у Бечу, у склопу *Sasakawa Young Leaders Fellowship Fund*, док је другог пута, у оквиру програма *Sasakawa Research Abroad*, обавила истраживачки боравак у Центру за византијске, османске и новогрчке студије на Универзитету у Бирмингему (2015).

Поред научно-истраживачке делатности, Бојана Павловић обављала је и друге професионалне активности. Библиотекар Византолошког института била је од 2011. до 2014. године, а била је и секретар редакције зборника радова ПЕРИВОЛОС I-II (са М. Живковићем), посвећеног јубилеју академика Мирјане Живојиновић. Од јуна 2015. један је од сарадника на библиографији за *Byzantinische Zeitschrift* за Србију. Била је и асистент организационог одбора 23. међународног конгреса византијских студија, као и секретар

редакције електронског издања књиге апстраката са округлих столова 23. међународног конгреса византијских студија. Члан је Друштва пријатеља Свете Горе Атонске (од 2011), као и Српског комитета за византологију (од 2015), а од 2018. и секретар Комитета (са М. Цветковићем), као и члан Управног одбора.

До сада, Бојана Павловић је учествовала на више домаћих и међународних научних скупова: Пета национална конференција византолога у Београду (2010), 22. међународни конгрес византијских студија у Софији (2012), међународни скуп *Свети цар Константин и хришћанство* у Нишу (2013), међународни скуп *Ниш и Византија XII* у Нишу (2013), међународни скуп *Byzanz und das Abendland: Quellen und Deutung* (2013, 2014, 2015 и 2016) у Будимпешти, међународни скуп *A Sociolinguistic Approach to Late Byzantine History Writing / Die soziokulturellen Tendenzen der Paläologenzeit im Spiegel der zeitgenössischen Historiker* у Бечу (2014), Шеста национална конференција византолога у Београду (2015), као и 23. међународни конгрес византолога у Београду (2016). Поред ових скупова, Павловић је 2016. године одржала и предавање по позиву мађарског византолошког друштва и Eötvös József Collegium – ELTE, са темом *The “Sins” of the Emperor Michael VIII and the Historiography of the Palaiologan Period*.

Бојана Павловић је аутор неколико научних радова у домаћим и страним публикацијама, а њено основно поље истраживања представља Византија XIII и XIV столећа, пре свега културна историја и византијска историографија епохе Палеолога. У питању су следећи радови:

Слика Михаила VIII у делима историчара епохе Палеолога (коауторски рад са М. Николић), ЗРВИ 54 (2017) 143–181.

Nikephoros Gregoras und das nikänische Reich, Byzanz und das Abendland IV. Studia Byzantino-Occidentalia, hsg. von E. Juhász, Budapest 2016, 203-226.

Mount Athos in the historical work of Nikephoros Gregoras, ΠΕΡΙΒΟΛΟΣ I, Mélanges offerts à Mirjana Živojinović, Belgrade 2015, 309-322.

Der serbische Alexanderroman zwischen Byzanz und dem Abendland. Die Frage der kulturellen Einflüsse, Byzanz und das Abendland II. Studia Byzantino-Occidentalia, Budapest 2014, 97-118.

Theodore II Lascaris as co-emperor: reality and misapprehensions in Byzantine historiography, ZRVI 50/2 (2013) 587-607.

Слика Константина Великог у *Похвалном слову* Нићифора Григоре и *Житију Константина и Јелене* од Јована Хортазмена (The Image of Constantine the Great in the *Logos* of Nikephoros Gregoras and in the *Bios of Constantine the Great and Helen* by Ioannes Chortasmenos), Црквене студије 10, Ниш 2013, 103-115.

Роман о Александру Великом у средњовековној Србији: витешки модел и портрет владара ратника (The Romance of Alexander the Great in medieval Serbia: the chivalrous ideal and a portrait of a warrior-king), Зборник Матице српске за историју 85 (2013), 7-28.

Срби у делима Димитрија Кидона (Serbs in the Works of Demetrios Cydones) ЗРВИ 49 (2012), 257-301.

Страх од Турака у писмима Димитрија Кидона (1352-1371) (Fear of the Turks in the Letters of Demetrios Cydones (1352-1371), Византијски свет на Балкану, II, Београд 2012, 373-383.

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет проучавања у докторској дисертацији **"'РОМЕЈСКА ИСТОРИЈА' НИЋИФОРА ГРИГОРЕ: ИСТОРИЈСКА АНАЛИЗА ДЕЛА"** докторанда мр Бојане Павловић је волумизно историјско дело знаменитог византијског полихистора и водећег интелектуалца византијског света у другој четвртини XIV столећа. Хронолошки се наслањајући на списе двојице ромејских историка, Георгија Акрополита и Георгија Пахимера, Григора је већи део своје историје посветио њему савременим догађајима, што значи крају XIII и првој половини XIV века. При том, учени Византинац је пре свега пажњу усредредио на политичку историју, грађанске ратове, црквена питања, социјалне и економске проблеме, али и културни полет Византијског царства, с разлогом названом „ренесанса Палеолога“. У досадашњој византологији је Григорина монументална „Ромејска историја“ превасходно коришћена као један од кључних извора за повесницу последњих векова византијске историје.

Управо због наведене чињенице, главни циљ колегинице Бојане Павловић у дисертацији коју је написала представљало је тумачење историјског списка који је изашао из пера Нићифора Григоре као историографског дела које је припадало богатој ризници византијске књижевности, а имајући у виду околност да је византијска и, уопште, средњовековна историографија припадало огромном корпусу медијевалне литературе. Отуда је разумљиво да су под истраживачку лупу стављене оновремене историјске прилике и друштвена клима који су допринели састављању Григорином списка. Осим тога, испитивана су и начела којима се писац руководио док је писао „Ромејску историју“, затим су изналажени историјски извори на које се ослањао, као и однос према историографском наслеђу његових претходника, Акрополита и Пахимера. У Григориној

историји, којом је обухваћено веома дуго временско раздобље (1204–1359), нису сви временски одсечци описани са подједнаком подробношћу. У њој су јасном демаркационом линијом издвојена најмање два периода: први (1204–1282), који је у приличној мери језгровит и прегннантан, и други (1282–1359), који је подробен и широко наративан. Међутим, колегиница Павловић је са добро образложеним разлозима Григорино историјско дело ипак груписала не у две, него у три хронолошко-тематске целине: 1) Предисторија и увод у главну тематику (1204–1341), 2) „Главно излагање“ (1341–1351), 3) Спор око исихазма (1351–1359). Постојање целина, наглашава ауторка, пре свега је условљено променом основне намере писца, као и променом карактера дела и настанка једне друге, сасвим личне *Историје*. До тих промена, чини се, долазило је у ходу, односно у току вишегодишњег састављања овог историјског списка. У питању је дугачко раздобље од 1328/1329. до ауторове смрти 1361. године.

Нарочиту посебност представљају завршна поглавља „Ромејске историје“ у којима Нићифор Григора као да губи нит објективног писца византијске повеснице и постаје острашћени и, не ретко, необјективни судија у актуелном спору присталица Григорија Паламе и његових противника. Посреди је позната распра око исихазма, која је израсла у једно од најкрупнијих унутрашњих питања позне Византије, и у који је Григора био непосредно инволвиран.

Други циљ истраживања колегинице Павловић у њеној дисертацији посвећен је изналагању Григориног концепта историје и, с тим у вези, анализа његовог схватања историје, његовог историчарског „верују“, његовог мишљења о улози, месту и значају историчара.

Трећи циљ истраживања укључује упливисање других књижевних жанрова у писање „Ромејске историје“. Познато је, наиме, да је Нићифор Григора у свој историјски текст каткад убацивао целокупне и нимало измењене царске говоре које је држао различитим поводима. Осим говора, ту су и посмртне беседе, извештаји са путовања, тестаменти и писма.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Основне хипотезе од којих колегиница Павловић полази у свом истраживању пре свега се заснивају на чињеници да је „Ромејска историја“ Нићифора Григоре, уз поменути мемоарски спис цара-писца Јована VI Кантакузина, најважнији извор за ромејску историју прве половине XIV века.

Утемељена хипотеза је и то да је Нићифор Григора заправо написао две историје – без обзира на једноставну чињеницу да се у његовој повесници могу уочити три веће целине – прву који је сам планирао као неку

врсту завештања потоњим генерацијама и другу коју на почетку писања није планирао, али коју је изазвао огорчени сукоб са Григоријем Паламом и осталим присталицама исихазма.

Не мање значајна је и околност да говорећи о себи Григора пише у првом лицу једнине чиме јасно и недвосмислено наглашава да је био учесник и сведок догађаја о којима пише. Ту је такође нарочито важан и однос према Богу, својеврсном творцу и „господару наших живота“, а потом и према разним пророчанствима, сновиђењима, претсказањима и осталим појавама које наводно диктира „небеска механика“. Ово је важно и стога што се кроз ту призму прелама и Григорина виђење односа науке и онога што бисмо под извесним условима могли назвати сујеверјем.

Важно истраживачко питање представља однос Нићифора Григоре према латинском свету западне Европе, а у светлости познате историјске чињенице да су Византија и Запад били својеврсни антиподи смештени на искључујућим фронтовима историје. Григора је ту заступао један традиционалан византијски став, који је у његово време у великој мери већ био неуместан, јер византијски „homo enciklopedia“ није видео – или, вероватније, није хтео да види! – у међувремену начињен велики напредак латинског Запада, напредак који је, на другој страни, фасцинирао његовог млађег сународника Димитрија Кидона. Григора је, наиме, умео да са оholим презиром и ниподаштавањем нагласи како „западњаци“ не знају шта је наука, како се они, заправо, налазе тек у предворју науке. Овај став, истинит када су у питању неки претходни векови, у XIV столећу умногоме је био депласиран.

4. Кратак опис садржаја дисертације

Докторанд Бојана Павловић поднела је Комисији докторску дисертацију која обухвата 553 странице и подељена је на пет поглавља. У **Уводу** (стр. 3–20) најпре се расправља о „новим трендовима“ у изучавању византијске историографије, затим о историјату проучавања „Ромејске историје“ Нићифора Григоре, као и, уопште, византијској историографији XIII и XIV века. У првом поглављу које носи назив **Структура и настанак Ромејске историје** (стр. 21–46) реч је о мотивима који су довели до писања „Ромејске историје“, о композицији овог историјског дела, његовим хронолошким оквирима и проблематици жанра и тематике. У другом поглављу **Историја као „жив и приповедајући“ глас** (стр. 47–181) у средишту пажње је Григорин однос према византијским историчарима који му претходе, а који описују нека раздобља којима се и он бави; затим је хронолошки, према владавинама царева, дат садржај историјског списка. У трећем поглављу под насловом **Приповест о важнијим догађајима млађег**

датума (стр. 182–251) у жижу истраживачког занимања долазе грађански рат „двојице Андроника“ и владавина Андроника III Палеолога, период, дакле, у којем на историјској позорници делује и сам аутор. У четвртој поглављу *Главни наратив Ромејске историје* (стр. 252–416), које је најобимније, у средишту пажње су грађански рат (1341–1354) и с њим испреплетен сукоб око исихазма у који је је Нићифор Григора био непосредно и острашћено укључен. У последњем, петом поглављу *Наративне форме Ромејске историје* (стр. 417–497) обухваћен је, најпре, „материјал“ који је Григори служио за склапање овог монументалног дела, али и поједине његове приповедачке технике, као и општа места са особеним наменама у наративу знаменитог ромејског полихистора. Онда, на самом крају, следе *Закључак* (стр. 498–510) и *Списак извора и литературе* (стр. 511–551).

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Докторска дисертација **„РОМЕЈСКА ИСТОРИЈА’ НИЋИФОРА ГРИГОРЕ: ИСТОРИЈСКА АНАЛИЗА ДЕЛА“** оригиналан је научни рад који представља значајан допринос сциентистичкој проблематици којој је посвећен. По многим својим вредностима она представља дубок продор у нове и до сада неистражене области.

Колегиница Павловић је скалпелом пажљивог и критичког историчара до танчина сецирала и проучила историјски спис Нићифора Григоре и дошла до далекосежних и значајних резултата на пољу византијске књижевности, затим на плану ауторовог односа према историји, савременицима, прошлости, Богу, необичним астрономским појавама. Дисертација је и важан допринос византијској просопографији, драгоценост сведочанство о оновременој интелектуалној клими, културним тежњама и постигнућима. Отуда не треба да изненађује чињеница да је колегиница Павловић са убедљивом аргументацијом дошла до закључка да „Ромејска историја“ истовремено са историјском димензијом, која је била у првом плану, представља и својеврстан компендијум византијског знања које се таложило вековима.

Ова докторска дисертација једним делом потврђује резултате и научне домете које су остварили савремени истраживачи византијског XIV столећа – умногоме другачије од представа које су о овој тематици имале старије генерације византолога – али другим, слободно можемо рећи, већим делом доноси низ научних новина, пре свега појединих сциентистичких исправки, али и ваљаних закључака, умесних и проницљивих реинтерпретација.

И, најзад, али не и на последњем месту, докторанд Бојана Павловић поставила је и нека нова питања. На нека од њих је углавном дала одговоре,

а нека, истина ретка, једноставно је препоручила истраживачима који ће се бавити историјом византијског XIV столећа, а првенствено писаном заоставштином Нићифора Григоре.

6. Закључак

Докторска дисертација **"'РОМЕЈСКА ИСТОРИЈА' НИЋИФОРА ГРИГОРЕ: ИСТОРИЈСКА АНАЛИЗА ДЕЛА"**, урађена скрупулозно и са несумњивом истраживачком акрибијом, а вредна по својим оригиналним научним резултатима, драгоцен је допринос бољем познавању византијске историографије, а шире гледано византијске књижевности, али и историје Ромејског царства у XIII и првој половини XIV века.

На основу свега што је изнето, Комисија са задовољством предлаже Наставно-научном већу да прихвати позитивну оцену докторске дисертације **"'РОМЕЈСКА ИСТОРИЈА' НИЋИФОРА ГРИГОРЕ: ИСТОРИЈСКА АНАЛИЗА ДЕЛА"** докторанда мр Бојане Павловић и закаже усмену одбрану, на којој ће чланови Комисије са кандидатом подробније размотрити нека стручна питања, указати јој на евентуалне недоречености и недоумице и дати одређене сугестије упутне и корисне за њено објављивање. Јер, то треба нарочито истаћи, чланови Комисије сматрају да се ова докторска дисертација брзо и лако може преточити у књигу којом ће се српска византологија с разлогом поносити.

Са изразима особитог поштовања,

Београд,
26. фебруар 2018. године

Комисија

Проф. др Радивој Радић (ментор)

Проф. др Влада Станковић

Проф. др Татјана Суботин-Голубовић

Др Драгољуб Марјановић, научни сарадник